

SYSTEM OCENY WIARYGODNOŚCI KREDYTOWEJ FIRM Z SEKTORA MŚP - DOŚWIADCZENIA CZESKIE¹.

Anna Miarecka
Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania
w Rzeszowie

Zarządzanie ryzykiem kredytowym

Kredyty bankowe są istotnym źródłem finansowania podmiotów gospodarczych we współczesnej gospodarce rynkowej. Zatem banki, jako podmiot kredytujący, odgrywają istotną rolę partnera w transakcjach finansowania przedsięwzięć inwestycyjnych. Sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) ma bardzo ograniczoną dostępność do kredytów bankowych ze względu na wysokie ryzyko kredytowe. Jednakże ze względu na znaczącą rolę sektora MSP w tworzeniu dochodu narodowego wielu gospodarek świata banki „zmuszone” były zmienić strategię działania względem potrzeb pożyczkowych podmiotów tego sektora. Udział sektora MSP stanowi średnio około 70% wytworzonej wartości dodanej brutto w Polsce latach 2005-2006. W sektorze tym ma odzwierciedlenie wysoki udział zatrudnienia w gospodarce. Udział pracujących w MSP w ogólnej liczbie pracujących w Polsce w latach 2005-2006 ukształtował się na poziomie ok. 71%. Małe i średnie podmioty są bardziej efektywne w porównaniu do dużych przedsiębiorstw ze względu na chociażby większą elastyczność działania.

Nowe techniki zarządzania ryzykiem, a także zmiany strukturalne gospodarek spowodowały, że banki większą uwagę przywiązują do pomiaru ryzyka i zarządzania oraz do kształtowania relacji kapitału do poziomu ponoszonego ryzyka. Na mocy nowego porozumienia Bazylea II minimalna kwota kapitału, jaki banki mają obowiązek wydzielić, nie będzie (z pewnymi wyjątkami) zależeć już głównie od wielkości pożyczki, ale również i w znacznej mierze od ryzyka wiążącego się z jej udzieleniem.² Zmiana ta wpłynie na zwiększenie kosztu bardziej ryzykownych kredytów i pożyczek dla banków, przy jednoczesnym obniżeniu kosztów pożyczek względnie bezpieczniejszych.

Rola ocen ratingowych

Zmiany wprowadzone przez projekt Bazylea II odzwierciedlają trendy w sektorze bankowym, który zmierza w kierunku ilościowego i zróżnicowanego podejścia do zarządzania ryzykiem. Nowe przepisy zachęcają banki do oceny ryzyka związanego z każdą indywidualną umową kredytową w sposób bardziej szczegółowy, tj. do dokładniejszego analizowania przyszłej zdolności pożyczkobiorcy do spłaty zadłużenia, przy wykorzystaniu systemów ratingowych.³ Na podstawie takiej analizy banki będą podejmować swoje decyzje pożyczkowe – zatwierdzające lub odrzucające wnioski, a w przypadku ich zatwierdzenia decyzje dotyczące ceny udzielenia pożyczki – w bardziej zróżnicowany sposób. Zasadniczo ma to dwojakie konsekwencje dla MŚP: po pierwsze, banki będą zwracać coraz większą uwagę na ocenę ryzyka – lub ocenę ratingową – MŚP, nawet tych wnioskujących o małe pożyczki. Po drugie, MŚP będą miały szeroki wybór banku kredytującego spośród wielu pod kątem konkurencyjności oferowanych cen i warunków kredytowych. W kontekście tych zmian oceny ratingowe odgrywają coraz istotniejszą rolę w relacjach pomiędzy bankiem a jego klientami.

Ocena ratingowa stanowi ocenę zdolności kredytowej konkretnego dłużnika, tj. prawdopodobieństwa spłaty zadłużenia przez tego dłużnika. W literaturze przedmiotu spotyka się także pojęcie credit-scoring, punktowej oceny ryzyka kredytowego, system skoringowy, skoring kredytowy.

Credit scoring to system dostarczający komputerowo generowaną notę, która ocenia wagę różnych czynników i określa prawdopodobieństwo przyszłych zdarzeń.⁴

Credit scoring to technologia stosowana przez instytucje udzielające kredyty, ograniczająca ryzyko związane z udzieleniem kredytu danemu podmiotowi. Ryzyko jest kwantyfikowane za pomocą formuł matematycznych, które w efekcie końcowym dostarczają wartość liczbową, notę będącą oceną wiarygodności finansowej kredytobiorcy.⁵

¹ Artykuł został opracowany na podstawie wyników prac Grupy Roboczej e-barometr
² http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/financing/docs/basel_2_guide/basel_guide_pl.pdf

³ Tamże.

⁴ „Fico Credit Scoring” Professional Financial Advisors, Inc., <http://www.financialadvisors.com/ficocredit.htm>

⁵ „Credit scoring and Credit Scores” AAA American Credit Bureau Inc., <http://www.aaacredit.com/mnl.asp>

⁶ Tamże.

Istnieją dwa rodzaje ocen ratingowych: *ocena ratingowa wewnętrzna i zewnętrzna*. Zewnętrzne oceny ratingowe przyznają agencje ratingowe. Odbiorcami są zazwyczaj duże korporacje, spółki akcyjne, samorządy, które emitują obligacje i innego rodzaju papiery wartościowe na rynkach kapitałowych. Ocena ratingowa pozwala obniżyć koszty pozyskiwanego kapitału. Na rynku amerykańskim jest wręcz wymagana by proces emisji papierów dłużnych mógł dojść do skutku. Na rynkach europejskich znaczenie ratingu jest dużo mniejsze. Wewnętrzne oceny ratingowe przyznawane są przez banki ich pożyczkobiorcom. Banki wykorzystują uzyskane do pożyczkobiorców dane finansowe lub inne informacje otrzymane na przykład z Biura Informacji Kredytowej.

Ocena ratingowa łączy dostępne dla banku dane ilościowe i jakościowe kredytobiorcy oraz służy do porównania ich z danymi na temat poprzednich pożyczkobiorców i spłaty ich pożyczek. Czynniki ilościowe obejmują zazwyczaj wskaźniki finansowe obliczone na podstawie danych ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa, tj. płynność, rentowność, zadłużenie, wypłacalność. Według ankiety przeprowadzonej w 44 największych bankach UE, uzyskano następujące wyniki:

- 75% banków średnich i dużych uznaje *zadłużenie* za istotny lub bardzo istotny czynnik wyjściowy dla oceny ratingowej;
- 50% przypisuje takie samo znaczenie *płynności* i *rentowności*.

Do grupy mierników jakościowych zalicza się jakość zarządzania, formę prawną działalności, charakter branży czy sytuację rynkową.⁷ Gromadzenie informacji jakościowych wiąże się często z osobistymi spotkaniami, podczas których banki starają się dowiedzieć, czy MŚP jest dobrze zarządzane. Według ankiety przeprowadzonej w 44 największych bankach UE, uzyskano następujące wyniki:

- około 50% uczestniczących w przeglądzie średnich i dużych banków przypisuje istotne lub bardzo istotne znaczenie *jakości zarządzania* MŚP jako czynnikowi wyjściowemu dla oceny ratingowej,
- kolejne dwa najbardziej znaczące czynniki jakościowe, mimo iż zdecydowanie mniej istotne niż jakość zarządzania, to sytuacja rynkowa i forma prawna MŚP.

W ramach systemu ratingowego znaczenie czynników jakościowych zależy zwykle od rozmiarów przedsiębiorstwa oraz wielkości planowanej pożycz-

ki. Zasadniczo czynniki jakościowe mają większy wpływ na ocenę ratingową w przypadku większych MŚP lub większych pożyczek. Im większe MŚP oraz/ lub kwota pożyczki, o którą się ubiega, tym bardziej szczegółowych informacji bank wymaga.

Rating kredytowy. Filozofia projektu czeskiego

Przedsiębiorstwa z sektora MSP mają możliwość uzyskania wyniku ratingowego, który jest generowany wraz z komentarzem zarówno dla negatywnych jak i pozytywnych aspektów działalności danej Firmy. Uzyskanie oceny ratingowej pozwala firmom dowiedzieć się jak są oceniane przez kredytodawców. Jeśli Firma otrzyma rating pozytywny to przedsiębiorca może skorzystać z korzyści oferowanych przez partnerów projektu. W przypadku niskiej oceny ratingowej, firma otrzymuje komentarz na podstawie, którego może wprowadzić istotne zmiany w działalności firmy by poprawić jej kondycję ekonomiczno-finansową, a tym samym parametry mające istotny wpływ na ocenę ratingową. Wymaga to jednak upływu czasu by ponownie starać się o rating.

Ocenia się, że firmy z wysoką oceną ratingową znacząco poprawiają swoje relacje z różnymi organizacjami i instytucjami finansowymi (jeśli wyrażą zgodę na udostępnienie danych potencjalnym partnerom). Najważniejszą korzyścią wynikającą z uzyskania oceny ratingowej jest zwiększenie dostępności sektora MSP do kredytów bankowych oraz obniżenie kosztu pozyskiwanego kapitału w tej formie. W rezultacie firmy mogą liczyć na obniżenie prowizji od kredytów bankowych, czy uzyskanie korzystnych okresów płatności. Do innych korzyści zalicza się także zapewnienie firmom MSP dostępu do europejskich baz danych przedsiębiorstw, w celu ułatwienia działalności na rynkach UE.

Partnerzy projektu czeskiego

Celem Projektu Ratingowego jest dostarczenie klarownego obrazu sektora MSP i zapewnienie firmom lepszej pozycji w kontaktach z bankami, dużymi korporacjami i instytucjami administracji rządowej. Obsługą techniczną projektu zajmuje się CCB – Czech Credit Bureau, współpracujący z Izłą Gospodarczą w Pradze (Prague Chamber of Commerce) i innymi izbami na poziomie regionalnym oraz lokalnym. Łącznie w Republice Czeskiej działa

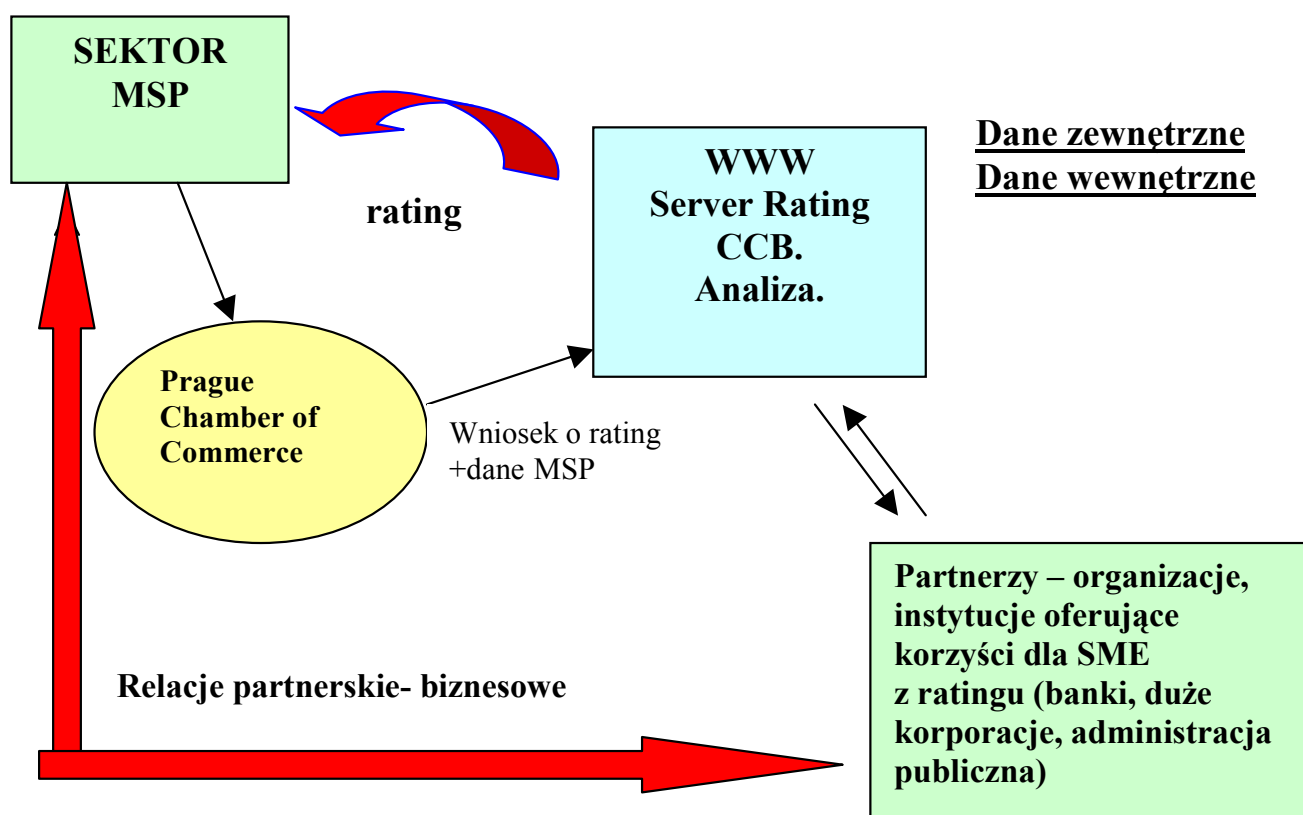
⁷ Tamże.

70 punktów kontaktowych. Partnerami w projekcie są: Narodowy Bank Republiki Czeskiej, dwa największe banki komercyjne oraz wybrane duże firmy (w np. Przedsiębiorstwo Gazownicze w Pradze, Przedsiębiorstwo Energetyczne w Pradze, T-Mobile, Kolektory-Praga, czy Koopertaiva-Viena-Insurance Group). Trwają rozmowy z innymi partnerami projektu.

Wzajemne powiązania podmiotów ubiegających się o rating z partnerami projektu przedstawia Rysunek 1.

z ostatnich sprawozdań finansowych (ostatniego kwartału) oraz dodatkowe pytania jakościowo-ilościowe w zależności od specyfiki danego przedsiębiorstwa. Formularze mogą być złożone na nośniku elektronicznym (dyskietka, płyta CD), co znacznie ułatwia i przyspiesza nadanie oceny ratingowej lub w sformalizowanej, papierowej formie – wówczas zwiększa się koszt uzyskania oceny ratingowej, wynikający z konieczności przepisywania danych finansowych do Systemu przez pracownika CCB. Formularz zgłoszeniowy zawiera także miejsce na

Rysunek 1. System projektu Ratingowego w Republice Czeskiej.

Co należy zrobić by uzyskać rating?

KROK 1 – przedsiębiorstwo powinno odwiedzić Izbę Gospodarczą w Pradze lub jakąkolwiek Regionalną Izbę w celu uzyskania niezbędnych informacji o ocenie ratingowej. Pomocna w tym jest strona internetowa Izby Ekonomicznej w Pradze, na której umieszczone są niezbędne informacje i można pobrać niezbędne pliki (w tym m.in. Formularz Zgłoszeniowy, zgodę na udostępnienie ratingu partnerom projektu oraz formularz zamówienia ratingu).

KROK 2 – przedsiębiorstwo składa formularz zamówienia i formularz zgłoszeniowy w odpowiedniej izbie gospodarczej. Formularz zgłoszeniowy zawiera pytanie o wybrane informacje finansowe

wpisanie danych kontaktowych osoby, która otrzyma kod dostępu do Systemu.

KROK 3 – przeprowadzenie oceny ratingowej trwa maksymalnie 10 dni roboczych. Następnie wysyłany jest do przedsiębiorstwa e-mail z informacją o sposobie użycia hasła, wprowadzenia kodu dostępu na stronę internetową i odczytania oceny ratingowej (w formie symbolu) wraz z komentarzem objaśniającym. Na tym etapie podpisywane jest oświadczenie o udostępnieniu danych partnerom projektu.

Kto może uzyskać rating?

O uzyskanie oceny ratingowej mogą ubiegać się firmy o rocznych obrotach od 200 tysięcy EUR do

17 milionów EUR, które prowadzą pełną księgowość. W przyszłości zakłada się, iż odbiorcą ocen ratingowych będą przedsiębiorstwa o przychodach ze sprzedaży mniejszych niż 5 mln. euro. Przedsiębiorstwo by uzyskać rating składa w Praskiej Izbie Gospodarczej dane finansowe za dwa ostatnie lata obrotowe lub pełne raporty kwartalne, w sytuacji gdy rok obrotowy jeszcze się nie zakończył. Końcowy wynik ratingowy opiera się na wyliczeniu zdolności kredytowej i stopniu wypłacalności przedsiębiorstwa.

Obszary analizy SME

Zdolność kredytowa jest przedstawiana jako jeden z 5 poziomów ryzyka i powiązana jest z oceną wskaźników finansowych krótko i długoterminowych w dwóch obszarach:

- 1) analizy finansowej,
- 2) analizy niefinansowej.

Mimo wad, które przypisuje się wskaźnikom z obszaru analizy finansowej, stanowią one nadal jedną z głównych metod oceny kondycji ekonomiczno-finansowej kredytobiorcy. W prezentowanym systemie oceny ratingowej, obszar analizy finansowej obejmuje trzy grupy wskaźników finansowych:

- krótkoterminową (bieżącą) płynność finansową,
- rentowność,
- długoterminową wypłacalność.

Obszar analizy niefinansowej obejmuje następujące aspekty działalności firmy:

- politykę regulowania płatności,
- czynniki demograficzne,
- analizę sytuacji w sektorze,
- strukturę własności i efektywność zarządzania firmą,
- inne aspekty.

Bardzo istotnym czynnikiem jest dostarczenie dokładnych i rzetelnych informacji o firmie, która stara się o rating. Złożenie sprawozdań finansowych pokazuje tylko stan na konkretny dzień bilansowy roku. Dlatego też bardzo cenne są wszelkie informacje dla przeprowadzenia analizy jakościowej w tym m.in. dotyczących prowadzonych przedsięwzięć, innowacyjności firmy, jakości zasobów ludzkich, osobowości przedsiębiorcy, kontaktów biznesowych, rozpoznawalności marki, pozycji rynkowej, struktury klientów i dostawców. Pozyskanie tych informacji odbywa się w formie wywiadu prowadzonego przez pracowników CCB.

Każdy podmiot otrzymuje komentarz do uzyskanego wyniku. W szczególności, informacje dotyczą istotnych negatywnych i pozytywnych czynników,

które wpłynęły na pozycję i zdolność finansową firmy. Przedsiębiorstwo otrzymuje także wskazówki w jaki sposób poprawić wskaźniki daleko odbiegające od przyjętych norm i standardów. System ratingowy jest skonstruowany w taki sposób by w jak największym stopniu eliminować subiektywizm, a jednocześnie ułatwiać kształtowanie przez zarządzających pożądanych wielkości wskaźników finansowych i niefinansowych determinujących ocenę ratingową w ciągu najbliższych lat.

Wynik ratingowy wyraźnie określa bieżącą kondycję ekonomiczno-finansową ocenianej firmy, biorąc pod uwagę jej wzrost i rozwój a także czynniki, które mogą wywrzeć wpływ na działalność firmy w przyszłości. Celem ratingu nie jest bowiem ocena działalności przedsiębiorstwa, ale obiektywne zrozumienie sytuacji firmy oraz czynników mających kluczową rolę w odniesieniu sukcesu rynkowego.

Wynik – ocena ratingowa stanowi o poziomie ryzyka kredytowego według skali:

- A,
- B+, B, B-
- C+, C, C-

Uzyskany wynik charakteryzuje poziom ryzyka kredytowego na bieżący moment, po uwzględnieniu czynników branżowych i niektórych czynników mających wpływ na przyszłość danego przedsiębiorstwa.

Jeśli na przykład przedsiębiorstwo uzyskało ocenę ratingową B+, oznacza to iż badane przedsiębiorstwo znajduje się powyżej średniej. Przedsiębiorstwo posiada stabilność finansową i korzystne warunki dla rozwoju w przyszłości. Zdolność płatnicza przedsiębiorstwa jest wysoka. W szczegółowym komentarzu firma otrzymuje dokładne oceny w poszczególnych obszarach (np. w bieżącym okresie – niska stopa zadłużenia, niska rentowność majątku, niska rentowność podstawowego kapitału, niska rentowność skumulowana sprzedaży).

Korzyści z ratingu

Oprócz banków, rating akceptują również firmy leasingowe i firmy oferujące system sprzedaży ratalnej. Korzyści z ratingu są wielorakie. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- niższe opłaty za ocenę/wycenę i przetwarzanie wniosku,
- niższe oprocentowanie kredytu, kosztu leasingu oraz lepsze warunki w przypadku zakupów ratalnych,
- odroczone płatności,

- wydłużenie terminu spłaty kredytu lub pożyczki,
- korzystniejsze ceny usług,
- krótszy okres oczekiwania na ocenę złożonego wniosku,
- mniejszy zakres formalności.

Rating może odgrywać istotną rolę w kontaktach między małymi i średnimi firmami, a dużymi przedsiębiorstwami, zwłaszcza tymi, które wymagają przedpłat (np. za gaz, elektryczność). Rating jest również użyteczny w kształtowaniu wizerunku wśród swoich dostawców i klientów.

Firmy posiadające ocenę ratingową mogą liczyć na większe prawdopodobieństwo otrzymania krajowej lub regionalnej pomocy finansowej (również tej finansowanej z unijnych funduszy strukturalnych). Są również preferowane do realizacji zadań zleconych przez organy administracji publicznej. Szczególne znaczenie przypisuje się przetargom budowlanym (np. budowy autostrad, dróg, mostów).

Proces nadawania oceny ratingowej poszczególnym przedsiębiorstwom to proces, który posiada korzyści długookresowe. Najtrudniejsze i najbardziej pracochłonne jest otrzymanie pierwszej oceny ratingowej (szczególnie pracochłonna jest analiza jakościowa firmy).

Projekt czeski składa się z wielu elementów, które wykraczają poza obszar znanych inicjatyw podejmowanych w innych krajach. Przy tworzeniu ratingu wykorzystano doświadczenia w zakresie przygotowywania scoringu kredytowego w bankach, przy czym czeski system jest znacznie bardziej elastyczny i bardziej dostępny. Na przykład w banku przy składaniu wniosku kredytowego bardzo często wymagany jest biznes plan przedsięwzięcia. Do uzyskania oceny ratingowej nie jest wymagane tego typu opracowanie. Rating nadany przez CCB ważny jest 12 miesięcy. Bardzo dużą zaletą jest to iż, przedsiębiorstwo wpisane do systemu pozostaje potencjalnym odbiorcą usługi – ratingu na przyszłość. W miarę rozwoju firmy ocena ratingowa jest ważnym czynnikiem wspomagającym nawiązywanie kontaktów biznesowych i poszukiwanie finansowania. W celu uzyskania ratingu na kolejne okresy, wystarczy jedynie uzupełnić niezbędne dane ekonomiczno – finansowe w CCB. Ponowne nadanie oceny ratingowej, jest dużo łatwiejsze i mniej czasochłonne.

Ostateczna wersja systemu ratingowego CCB była konsultowana z partnerami projektu, aby uzyskać ich akceptację. W tym w szczególności z Bankiem Centralnym Republiki Czeskiej oraz najważniejszymi bankami komercyjnymi. Proces ten trwał ponad

rok, by w jak najlepszym stopniu wyeliminować błędy, które mogłyby się pojawić w trakcie nadawania oceny ratingowej oraz by zyskać akceptację partnerów dla wystawianych przez system ocen. Warto podkreślić, że ostateczna decyzja przy finansowaniu danego przedsiębiorstwa, które uzyskało rating w CCB, należy do banku kredytującego.

O popularności systemu oceny zdolności kredytowej w Czechach świadczy liczba firm korzystających z tej możliwości. W styczniu 2004 CCB nadało rating 500 przedsiębiorstwom, podczas gdy rok później było to już 2000 firm. Przedsiębiorstwa otrzymują fachową pomoc, także w tych sytuacjach gdy rating ma niską notę (C-, C).